

**СУПРАЦОЎНІЦТВА ВНУ БЕЛАРУСІ І ГЕРМАНІІ
Ў 1970–1980-я гг.**

Становішча ў еўрапейскім сацыялістычным лагеры 1950-х гадоў сведчыла, што кіраўніцтву Савецкага Саюза патрэбна было прымаць больш эфектыўныя меры, накіраваныя на ўмацаванне сацыялізму. Антысавецкія выступленні у Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы (1953), у Польскай Народнай Рэспубліцы (1956) і асабліва ў Венгерскай Народнай Рэспубліцы, а пазней, у ЧССР (1968) і ў Польшчы (1970, 1978), прымушалі кіраўніцтва СССР шукаць разнастайныя шляхі супрацоўніцтва. У гады кіравання М. С. Хрушчова назіралася пэўнае зніжэнне міжнароднай напружанасці. СССР наладжваў кантакты з Югаславіяй, ФРГ, іншымі дзяржавамі. Быў ажыццёўлены першы ў гісторыі візіт кіраўніка Савецкага Саюза ў ЗША.

У сувязі з гэтым было вырашана ўключыць у працэс умацавання сацыялістычнай садружнасці не толькі дзяржаўна-палітычны ўзровень, але і народную дыпламатыю. Такім чынам, сустрэч і дагавораў на вышэйшым узроўні кіраўнікоў сацыялістычных дзяржаў было недастаткова. Патрабавалася далучыць да гэтай працы працоўныя, вучэбныя, турыстычныя, спартыўныя, маладзёжныя, навукова-творчыя і іншыя калектывы. Тады ўзніклі такія арганізацыі, як Камітэт маладзёжных арганізацый і Бюро міжнароднага моладзёжнага турызму «Спутник». Гэты працэс не абышоў і вышэйшыя навучальныя ўстановы, у тым ліку і Беларускай ССР.

Невыпадкова, што ў 1964 г. на аснове распараджэння № 1382-р Савета Міністраў БССР ад 25 верасня ў Міністэрстве вышэйшай, сярэдняй спецыяльнай і прафесійнай адукацыі БССР, утворанага пастановай № 545 Савета Міністраў БССР 22 жніўня 1959 г. [1, спр. 883, арк. 210–212], фарміруецца сектар, што каардынаваў працу з замежнымі навучэнцамі і наладжваў сувязь з замежнымі краінамі. З 1960 г. гэтымі пытаннямі займаўся толькі адзін інспектар па пытаннях навучання замежных студэнтаў і сувязях з замежнымі краінамі. Аднак павелічэнне колькасці замежных студэнтаў, якія навучаліся ў рэспубліцы, а таксама выезд савецкіх студэнтаў, выкладчыкаў і вучоных за мяжу спрычыніўся да таго, што ўжо праз год, 3 ліпеня 1965 г., Савет Міністраў БССР прымае пастанову № 352 аб пераўтварэнні ў гэтым Міністэрстве сектара па працы з замежнымі навучэнцамі і сувязях з замежнымі краінамі ў аддзел [2, спр. 765, арк. 163]. Адпаведныя новаўвядзенні адбываліся і ў вышэйшай школе, асабліва ў політэхнічным інстытуце, Беларускай дзяржаўнай універсітэце імя У. І. Леніна, Беларускай сельска-гаспадарчай акадэміі і г.д., у структуры якіх узніклі падраздзяленні па працы з замежнымі студэнтамі і сувязях з замежнымі ўстановамі вышэйшай адукацыі.

Менавіта з канца 50-х, а яшчэ больш актыўна з сярэдзіны 60-х гг. шырацца кантакты партыйных, прафсаюзных, камсамольскіх арганізацый і падначаленых ім структур з замежнымі краінамі, у першую чаргу – з сацыялістычнымі, а з прыняццем Хельсінскага пагаднення 1975 г. – і капіталістычнымі. З апошнімі былі сувязі і раней, хоць не такія значныя. Гэта яскрава бачна і на прыкладзе супрацоўніцтва БДУ імя У. І. Леніна з навучальнымі ўстановамі Германіі.

Са справаздачы БДУ за 1970 г. вядома, што ўніверсітэт накіраваў за мяжу 197 чалавек, у тым ліку 64 навуковых супрацоўніка, уключаючы выкладчыкаў, 108 студэнтаў на практыку і 25 студэнтаў будаўнічых атрадаў. З ліку прафесарска-выкладчыцкага складу і навуковых супрацоўнікаў выязджалі: у сацыялістычныя краіны – 56 чалавек, капіталістычныя – 5, краіны, якія сталі на шлях развіцця, – 3 чалавекі. 8 чалавек удзельнічалі ў міжнародных канферэнцыях, сімпозіумах і кангрэсах, 6 – праходзілі стажыроўку ў сацыялістычных і капіталістычных дзяржавах, 50 – чыталі лекцыі, заключалі дагаворы аб супрацоўніцтве, праходжанні практыкі.

На той час БДУ меў сталыя дагаворы аб супрацоўніцтве з Енскім універсітэтам імя Ф. Шылера, Сафійскім і Люблянскім універсітэтамі, пастаянна абменьваўся навуковымі супрацоўнікамі і студэнтамі з Гальскім, Варшаўскім, Будапешцкім, Карлавым (Прага) універсітэтамі і Кракаўскай вышэйшай педагагічнай школай [3, спр. 1083, арк. 117, 118].

Прыгадаем канкрэтныя прыклады такіх кантактаў. У красавіку – маі 1970 г. загадчык кафедры фізікі паўправаднікоў прафесар В. Д. Ткачоў чытаў лекцыі ў Енскім універсітэце, таксама ён выступаў з навуковымі дакладамі перад выкладчыкамі і навуковымі супрацоўнікамі Берліна і Дрэздэна. У прыватнасці, прачытаў 10 лекцый па спецыяльным курсе «Избранные главы физики полупроводников», зрабіў даклад на пленарным пасяджэнні канферэнцыі фізічнага таварыства ГДР у Дрэздэне, прачытаў дзве лекцыі для ўдзельнікаў летняй школы фізікаў ГДР у г. Катцхоцце. Падчас наведвання ГДР наладзіў цесныя кантакты з вядучымі фізікамі Енскага ўніверсітэта – прафесарамі Альбрэхтам і Мюлерам [3, арк. 120].

У гэтым же годзе ў навуковыя камандзіроўкі на розны тэрмін выязджалі да Енскага ўніверсітэта намеснік дэкана фізічнага факультэта А. А. Лабуда, дацэнт кафедры фізічнай хіміі В. А. Лішнеўскі; старшыя выкладчыкі нямецкай мовы кафедры замежных моў філфака Л. А. Снегірова, Л. К. Лысякова (наведалі ўніверсітэт імя М. Лютэра ў г. Гале), а таксама прафесар В. М. Сікорскі [3, арк. 121–122, 129–130].

Працэс супрацоўніцтва не быў, зразумела, аднабаковым. У 1970 г. БДУ наведалі 38 навуковых супрацоўнікаў з сацыялістычных краін, у тым ліку з ГДР. У кастрычніку – лістападзе згодна з планам аб супрацоўніцтве на фізічным факультэце знаходзіўся доктар Ніколаус Саліе з Енскага ўніверсітэта. Ён пазнаёміўся з працай кафедраў тэарэтычнай фізікі, электрафізікі і фізічнай аптыкі, прачытаў даклад «О применении пространства Косера к космогонии общей теории относительности».

Прафесар гэтага ж універсітэта Фельца цікавіўся арганізацыяй навукова-даследчай працы на кафедрах аналітычнай хіміі, будаўніцтва рэчыва, неарганічнай хіміі, фізічнай і калоіднай хіміі, а таксама ў лабараторыі шкла Беларускага політэхнічнага інстытута. Бакамі была дасягнута дамоўленасць аб тым, што кафедра фізічнай хіміі БДУ прымае спецыялістаў з Еменскага ўніверсітэта для знаёмства з метадамі колькаснай тэрмаграфіі тэрмінам на адзін-два месяцы і спецыяліста для вывучэння метадаў вырошчвання монакрышталёў з дапамогаю нізкатэмпературнай плазмы тэрмінам на 3–4 месяцы.

Доктар Дытэрэ Фрыке знаходзіўся на гістарычным факультэце. Прачытаў шэраг лекцый для студэнтаў старэйшых курсаў аб гісторыі германскага народа, дзейнасці Енскага ўніверсітэта, рэформе вышэйшай школы ў ГДР, а таксама «О стратегии и тактике германской монополистической буржуазии в борьбе между социализмом и империализмом».

З Дрэздэна ў БДУ прыезджалі дырэктар Дрэздэнскай бібліятэкі Б. Бургемейстэр і навуковы супрацоўнік Г. Герман, якія азнаёміліся з працай універсітэцкай бібліятэкі і Дзяржаўнай бібліятэкі імя У. І. Леніна [3, арк. 118, 132–134, 136.].

У папярэднія гады супрацоўніцтва ў асноўным заключалася ў тым, каб пашырыць асабістыя кантакты, даведацца пра стан навукавай і вучэбнай працы кафедраў універсітэта БДУ і секцый універсітэтаў ГДР. З цягам часу сувязі паглыбляліся: апрача чытання лекцый ажыццяўляліся шматмесячныя стажыроўкі, сумесна праводзіліся эксперыменты, быў арганізаваны абмен навуковым абсталяваннем, вялася праца над навуковымі тэмамі.

Развіваліся кантакты і па ранейшых накірунках. Так, у 1973 г. у канферэнцыі, прысвечанай Дням савецкай навукі і тэхнікі ў ГДР, якая адбывалася ў Енскім універсітэце, прыняла ўдзел дэлегацыя БДУ на чале з дэканам гістарычнага факультэта І. О. Царук. Вучоныя з Беларусі выступілі з дакладамі [3, спр. 1326, арк. 147].

На працягу дзесяці месяцаў на стажыроўцы у Берлінскім універсітэце імя Гумбальта знаходзіўся старшы выкладчык кафедры марксісцка-ленінскай філасофіі прыродазнаўчых факультэтаў БДУ Л. С. Дудзінскі. Ён вывучаў сацыяльную структуру насельніцтва ГДР, методыку і тэхніку сацыяльных даследаванняў, а таксама крытыку буржуазнай (заходнегерманскай) сацыялогіі па дадзенай праблеме [Там жа, арк. 149].

Асабліва цесныя кантакты склаліся з Енскім універсітэтам. На аснове Дагавора аб узаемным супрацоўніцтве кафедра фізікі цвёрдага цела БДУ сумесна з аддзелам іонаметрыі Енскага ўніверсітэта вяла навуковую працу згодна з тэмай «Комплексное исследование ионнолегированных слоев ионнометрическими, оптическими и электроннографическими методами». У трэцім квартале 1973 г. было пачата сумеснае даследаванне «Подкорковых слоев в образцах кремния с целью исследования релаксации эффектов ионной бомбардировки» [Там же, арк. 150].

Два тыдні знаходзіўся ў Енскім універсітэце загадчык кафедры фізікі цвёрдага цела БДУ дацэнт Г. А. Гуманскі з мэтай правядзення сумесных навуковых даследаванняў і перадачы ўзаемнай інфармацыі пра ход прац сумеснай тэматыкі, якія прадугледжаны рабочай праграмай на 1972–1973 гг. Ён жа пабываў у секцыі фізікі ўніверсітэта імя М. Лютэра ў г. Гале і сумесна з яе кіраўніком прафесарам Бруммерам выпрацаваў пагадненне аб сумесным даследаванні ў галіне іоннай імплантацыі і аналітыкі канцэнтрацый прымясі і рэальнай структуры тэхнічна важных цвёрдых целаў. Быў прадугледжаны таксама абмен вопытам у галіне вывучэння анігіляцыі пазітронаў у сувязі з электроннай структурай паўправаднікоў і металаў.

З Енскім універсітэтам падтрымлівалі цесныя сувязі і іншыя структурныя адзінкі ўніверсітэта, у тым ліку кафедры агульнай фізікі, грамадскіх і гістарычных навук. Характэрна, што на гэты час прыходзіцца і новы від супрацоўніцтва – распрацоўка сумесных манаграфій: «Ленинское гносеологическое наследие и современность», а таксама «Интернациональные традиции совместной борьбы германского рабочего класса и трудящихся СССР» [3, спр. 1326, арк. 152].

Быў наладжаны абмен дэлегацыямі. 20–27 лістапада 1975 г. юрыдычны факультэт БДУ наведала дэлегацыя навуковых супрацоўнікаў-юрыстаў Акадэміі дзяржавы і права ГДР (г. Патсдам). У яе складзе былі 11 чалавек: загадчык кафедры дзяржаўнага права ГДР прафесар Д. Хезель, загадчык кафедры дзяржаўнага права сацыялістычных краін доктар В. Лунгвіц, загадчык кафедры дзяржаўнага права буржуазных краін доктар І. Місевич, сакратар партыйнай арганізацыі САПГ выкладчык В. Хафельман, старшыня прафсаюзнай арганізацыі выкладчык Г. Стробах, выкладчыкі і асістэнты Г. Райнварт, В. Штернкомф, Г. Клауер, В. Ленц, Б. Бакгауз і Г. Вілль. Пад час іх знаходжання адбылося сумеснае пасяджэнне з прадстаўнікамі кафедры дзяржаўнага права і савецкага будаўніцтва БДУ. Былі заслуханы і абмеркаваны навуковыя даклады і паведамленні, а таксама інфармацыя аб асноўных кірунках навуковых даследаванняў бакоў. Адбываўся і абмен вопытам вучэбна-метадычнай і навуковай дзейнасці. Шэраг членаў дэлегацыі прысутнічалі на лекцыі дацэнта В. П. Серабраннікава. У сваю чаргу прафесар Д. Хезель прачытаў для студэнтаў першага курса лекцыю «Государственный строй ГДР». Была праведзена сустрэча дэлегацыі з прафесарамі і выкладчыкамі юрыдычнага факультэта. У ходзе наведвання Беларусі яны мелі сустрэчы з кіраўнікамі выканаўчых камітэтаў Мінскай вобласці, г. Мінска і Фрунзенскага раёна г. Мінска. Па выніках іх знаходжання ў Мінску была прынята праграма навуковага супрацоўніцтва кафедры дзяржаўнага права і савецкага будаўніцтва БДУ і кафедрай Акадэміі дзяржавы і права пры Савеце Міністраў ГДР [Там жа, спр. 1520, арк. 32–33].

З кожным годам супрацоўніцтва паглыбляецца: ад агульнага знаёмства бакі пераходзілі да дзелавых кантактаў, якія прыносілі ім карысць. У верасні – кастрычніку 1975 г. БДУ наведалі навуковыя спецыялісты з Енскага ўніверсітэта доктар Гергард Геске, Гебер Рудольф, Вернер Веша і Карл

Гесля. Доктар Г. Геске і інжынер Г. Рудольф, супрацоўнікі лабараторыі бэатронаў нямецкага ўніверсітэта, прыбылі з мэтай усталювання на кафедры фізікі цвёрдага цэла малагабарытнага імпульснага бэатрона. Яго перадалі ў падарунак БДУ для правядзення сумесных даследаванняў па методыцы, распрацаванай у беларускім універсітэце. Амаль паўмесяца нямецкія калегі праводзілі наладку і пуск прывезенага прыбора. Азнаёміліся з лабараторыямі фізічнага факультэта БДУ, наведалі аддзел радыялогіі высокіх энергій НДІ анкалогіі і медыцынскай радыялогіі Міністэрства аховы здароўя БССР.

Доктар Геске не толькі пазнаёміў супрацоўнікаў кафедры з шэрагам асаблівасцей устаноўкі і прыёмаў працы з бэатронам, але і распрацаваў, а таксама перадаў кафедры праект і разлікі для далейшага ўдасканалення бэатрона і сістэмы вывядзення электроннага пучка.

Спецыяліст Вернер Веш праходзіў у БДУ двухмесячную стажыроўку на базе лабараторыі аптыкі паўправаднікоў і групы аптычных уласцівасцей іоналегіраваных матэрыялаў НДІ прыкладных фізічных праблем і кафедры фізікі паўправаднікоў. Выканаў вымярэнні на прывезеных ім у якасці ўзораў прыладах і авалодаў шэрагам метадык пад кіраўніцтвам дацэнта В. П. Дабрэго і малодшага навуковага супрацоўніка А. В. Мудрога.

Доктар Карл Гесля, намеснік загадчыка аддзела іонаметрыі з Енскага ўніверсітэта і кіраўнік групы тэорыі іоннага легіравання, знаёміўся з усім комплексам даследавання іоналегіраваных пластоў паўправадніковых матэрыялаў, якія ажыццяўляліся на кафедрах фізікі паўправаднікоў і фізікі цвёрдага цэла БДУ, а таксама ў адпаведных лабараторыях НДІ ПФП. Ён сустракаўся з прафесарам В. Д. Ткачовым і дацэнтам Г. Гуманскім для выпрацоўкі пашыранай праграмы сумесных даследаванняў на 1975–1977 гг. [3, спр. 1520, арк. 43–44].

Навуковае супрацоўніцтва дапаўнялася абменамі груп, студэнты якіх праходзілі вытворчую практыку. Напрыклад, у 1975 г. у Енскім універсітэце праходзілі практыку па 10 студэнтаў філолагаў, хімікаў, фізікаў і матэматыкаў. Усяго па 40 чалавек з аднаго і другога боку. У Гальскім універсітэце імя М. Лютэра – па 10 фізікаў і біёлагаў.

Для студэнтаў-матэматыкаў былі прачытаны 9 лекцый і праведзены практычныя заняткі ў вылічальным цэнтры ўніверсітэта. Былі арганізаваны гутаркі на конт зместу дысцыплін з дырэктарам секцыі, а таксама сакратаром камітэта СНМ. Насычанай, змястоўнай і добра арганізаванай была і практыка філолагаў, хімікаў, фізікаў. Па выніках практыкі апошніх кіраўнікі секцыі фізікі ўніверсітэта выказалі слушную прапанову аб мэтазгоднасці індывідуальных заданняў кожнаму студэнту з улікам яго арыентацыі ў плане падрыхтоўкі курсавой і дыпломнай прац. Дзеля гэтага трэба накіроўваць на практыку студэнтаў старэйшых курсаў, у якіх дакладна сфармулявана тэма далейшай працы і якія добра знаёмыя з праблемамі вывучаемых пытанняў. Такі падыход дазволіць найбольш поўна выкарыстоўваць яе магчымасці і прынясе, безумоўна, больш карысці [Там жа, спр. 1521, арк. 3–6].

Падобныя кантакты адбываліся да распаду Савецкага Саюза, нават і тады, калі ў кастрычніку 1990 г. ГДР і ФРГ аб'ядналіся ў адзіную федэратыўную дзяржаву. Неабходна адзначыць, што асабліва карыснымі

такія кантакты былі для беларускіх фізікаў і хімікаў таму, што ў Беларусі, як адзначаў доктар хімічных навук, прафесар, будучы акадэмік НАН Беларусі Ф. М. Капуцкі, цяжка было арганізаваць даследаванне з-за адсутнасці неабходнага абсталявання [3, спр. 1522, арк. 79].

Праўда, з 1990 г. пачалі змяншацца кантакты з Енскім універсітэтам і, наадварот, пашыраецца супрацоўніцтва са Свабодным Берлінскім і Рурскім (г. Бохум) універсітэтамі, Цэнтрам ядзерных даследаванняў у Карлсруе. У 1991 г. БДУ накіраваў за мяжу 263 чалавекі з ліку прафесарска-выкладчыцкага складу, аспірантаў, студэнтаў, а прыняў 51 замежнага спецыяліста. Супрацоўніцтва з установамі вышэйшай адукацыі былых краін СЭУ стала мінімальным на гэты час. Для правядзення навуковых даследаванняў, чытання лекцый, аказання метадычнай дапамогі, падпісання пагадненняў аб супрацоўніцтве ў 1991 г. ва ўніверсітэты паехалі 49 чалавек, у тым ліку ў Германію – 27, у іх ліку 7 студэнтаў.

Навуковыя кантакты юрыдычнага факультэта БДУ і кафедры публічнага права Рурскага ўніверсітэта былі вельмі плённымі. Імі вялася падрыхтоўка да публікацыі на рускай і нямецкай мовах манаграфіі «Правовое положение и функционирование субъектов федерации (сравнительно-правовой анализ опыта Республики Беларусь и Земли Нордрайн Вестфалия)» [Там жа, спр. 4198, арк. 2, 3].

Яшчэ адзін яскравы эпізод супрацоўніцтва. Дацэнт кафедры тэорыі функцый БДУ О. І. Марычаў пад час знаходжання ў Енскім універсітэце абараніў доктарскую дысертацыю на тэму «Функции гипергеометрического типа и некоторые их приложения к интегральным и дифференциальным уравнениям» на англійскай мове. Апанентамі былі прафесары Глеске, Вольферсдорф і А. І. Янушаўскас. Абарона была паспяховай [Там жа, спр. 4000, арк. 91].

Такім чынам, выкладзены матэрыял дазваляе заключыць, што паміж асобнымі вышэйшымі навучальнымі ўстановамі Беларусі і Германіі ў 70-я – пачатку 90-х гг. было наладжана супрацоўніцтва розных секцый. Яскрава прасочваецца наступная тэндэнцыя: ад першапачатковага асабістага знаёмства да сумеснага правядзення навуковых эксперыментаў, напісання сумесных манаграфій па розных галінах навукі і нават абароны дысертацый. Безумоўна, такія кантакты садзейнічалі станаўленню добразычлівых адносін паміж навуковымі калектывамі, павышэнню эфектыўнасці навуковых даследаванняў, а, часам, і сяброўства на многія гады. Такія кантакты сталі добрым пачаткам для развіцця далейшага супрацоўніцтва, пасля таго як Беларусь атрымала незалежнасць.

ЛІТАРАТУРА

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (далей – НАРБ). – Ф. 7. Воп. 4.
2. НАРБ. – Ф. 1220. Воп. 1.
3. НАРБ. – Ф. 205. Воп. 8.